

XII. Europejska Sieć Ekologiczna Natura 2000 – zachodniopomorska różnorodność biologiczna według kryteriów Unii Europejskiej

Dr Maciej Trzeciak – Wojewódzki Konserwator Przyrody, Zachodniopomorski Urząd Wojewódzki

XII.1. Wprowadzenie

„Różnorodność biologiczna” jest pojęciem stosunkowo nowym, które w oficjalnych dokumentach pojawiło się wraz z Konwencją o różnorodności biologicznej, ogłoszoną i przyjętą podczas międzynarodowej konferencji „Środowisko i Rozwój” (UNICED), znanej jako Szczyt Ziemi, która odbyła się w Rio de Janeiro w 1992 roku. Określenie „ochrona i zrównoważone użytkowanie różnorodności biologicznej” łączy się z innymi powszechnie znanymi i stosowanymi pojęciami, takimi jak „ochrona przyrody” i „rozwój zrównoważony”. Konwencja definiuje pojęcie różnorodności biologicznej jako „różnicowanie wszystkich żywych organizmów pochodzących, *inter alia*, z ekosystemów lądowych, morskich i innych wodnych ekosystemów oraz zespołów ekologicznych, których są częścią. Dotyczy to różnorodności w obrębie gatunku, pomiędzy gatunkami oraz ekosystemami”.

Kierunki ochrony różnorodności biologicznej są szersze niż w tradycyjnie pojmowanej ochronie przyrody i powinny być odnoszone do przestrzeni całego kraju, a nie tylko do obszarów prawnie chronionych, które stanowią *de facto* jego mały wycinek. Ważne jest też wskazanie sposobów zachowania bądź przywrócenia różnorodności biologicznej na terenach użytkowanych i zagospodarowanych przez człowieka, w tym na obszarach już znacznie zdegradowanych. Przedmiotem ochrony powinno być całe bogactwo przyrodnicze występujące na Ziemi. Jednak ograniczone środki finansowe przy znacznych kosztach, które trzeba ponieść na ochronę różnorodności biologicznej, zwłaszcza przy zastosowaniu czynnych form ochrony, zmuszają do wydzielenia grup gatunków i ekosystemów o wysokich priorytetach ochronnych. Szczególny nacisk położyć zatem należy na te składniki różnorodności, które są rzadkie i w różny sposób zagrożone wyginięciem lub trwałym przekształceniem. Przy wyróżnianiu tych priorytetowych elementów należy brać pod uwagę przesłanki biologiczne, utylitarne czy etycznokulturowe (gatunki postrzegane przez społeczeństwo jako tzw. gatunki flagowe, np. w przypadku naszego kraju – żubr, bocian biały, które są traktowane przez społeczeństwo jako szczególne dobro narodowe). Identyfikacja obiektów priorytetowych działań ochronnych powinna być dokonywana w różnej skali: lokalnej, regionalnej, krajowej i międzynarodowej.

Stan różnorodności biologicznej determinują zarówno warunki fizyczno-geograficzne, jak i nasilenie oddziaływania człowieka, w tym podejmowanych przez niego działań ochronnych. Jeżeli różnorodność biologiczną oceniać stopniem zachowania naturalnie występujących gatunków oraz zbiorowisk, a także ras i form roślin oraz zwierząt użytkowych, to można przyjąć, że Polska należy do krajów o dużym bogactwie przyrodniczym. Sytuacja pod tym względem jest jednak silnie zróżnicowana regionalnie. Istnieją rejony (np. północno-wschodnia i północno-zachodnia część kraju) o dobrze zachowanej przyrodzie, gdzie dość licznie występują gatunki, które w pozostałych częściach Europy są silnie zagrożone lub wymarłe. Są jednak rejony (np. Górny Śląsk), na których postępuje degradacja przyrody i ubożenie składu gatunkowego.

Różnorodność biologiczna Polski należy do najbogatszych w Europie. Jest to wynikiem zarówno dogodnych warunków naturalnych (położenie w centralnej części kontynentu, brak naturalnych barier na wschodzie i zachodzie, strefa klimatu przejściowego, zróżnicowana budowa geologiczna i urozmaicona rzeźba), jak i odmiennych, w stosunku do pozostałych krajów europejskich, wpływów gospodarki człowieka (nierównomierne uprzemysłowienie i urbanizacja kraju, zachowane na znacznych obszarach tradycyjne, ekstensywne rolnictwo oraz rozległe i trwałe historycznie lasy). Na stan różnorodności biologicznej wpłynęły także działania podejmowane w ramach ochrony przyrody, mającej w Polsce długą tradycję. W rezultacie podejmowanych inicjatyw, wiele problemów odnoszących się do racjonalnego użytkowania różnorodności biologicznej zostało już rozwiązanych. Jednak także w Polsce występowały i wystę-

pują zagrożenia dla różnorodności biologicznej typowe dla współczesnej cywilizacji. Wśród nich do najbardziej znaczących zaliczyć należy:

- postępującą urbanizację i zagospodarowanie kraju, realizowane często bez uwzględnienia wymagań ekologicznych (w tym zasad ochrony różnorodności biologicznej), prowadzące m.in. do likwidacji powierzchni naturalnej i półnaturalnej przyrody, zaburzenia funkcjonowania ekosystemów (w tym ich łączności) oraz dysharmonii krajobrazu;
- procesy eutrofizacji, odwadniania, zakwaszenia gleb, skażenie toksycznymi związkami chemicznymi bądź zmianami termicznymi oraz wywołaną przez człowieka sukcesją, co powoduje zmiany cech naturalnych siedlisk/biotopów/ekosystemów oraz zmiany walorów przyrodniczych;
- zmiany sposobów użytkowania ziemi, w tym ograniczenie lub zaniechanie tradycyjnych metod produkcji rolnej i wywołane przez nie zjawiska sukcesji, powodujące przekształcenia struktury krajobrazu oraz zarówno likwidację oraz fragmentację siedlisk/ekosystemów, jak i uproszczenie, ujednolicenie i zniszczenie mozaiki siedlisk;
- negatywną presję człowieka na gatunki postrzegane jako konfliktowe (gatunki wymagające ochrony, które jednocześnie mogą sprawiać problemy gospodarcze i społeczne, np. bóbr, kormoran, wydra), która powoduje ograniczenie liczebności ich populacji;
- nadmierną eksploatację populacji wybranych gatunków dziko żyjących (np. grzyby, zioła, ślimaki, niektóre gatunki łowne), prowadzącą do ograniczenia liczebności ich populacji i zaburzenia równowagi ekologicznej (dotyczy zwłaszcza odławiania drapieżników, np. ryb);
- postępującą synantropizację fauny i flory oraz przenikanie gatunków obcych (w tym także ich planowe lub przypadkowe introdukcje), powodującą wypadanie gatunków rodzimych i słabszych konkurencyjnie.

Wobec takiej sytuacji, dotychczasowe kierunki działań w sferze ochrony przyrody stają się w obecnych warunkach niewystarczające. Stosowane narzędzia realizacji zadań w zakresie ochrony różnorodności biologicznej wymagają stałego wzmacniania (kadry, środki finansowe) i doskonalenia (prawo, struktury organizacyjne). Niezbędna jest także większa integracja działań ochronnych z działaniami profilaktycznymi, za które odpowiedzialne winny być przede wszystkim sektory gospodarcze. W odczuciu społecznym działania na rzecz środowiska mają mniejsze znaczenie wobec wagi problemów strukturalnych. Prowadzi to do wzrostu zagrożenia walorów przyrodniczych, nie tylko ze względu na dążenie do wzrostu i specjalizację produkcji rolniczej, jak również w efekcie pogłębiającej się marginalizacji regionów o niekorzystnych warunkach gospodarowania. Ważnym zagadnieniem jest również powstawanie konfliktów społecznych wokół ochrony przyrody w warunkach gospodarki rynkowej. Ich eliminacja wymaga wypracowania procedur negocjowania warunków ochrony oraz ustanowienia nowych instrumentów, zwłaszcza ekonomicznych, zachęcających społeczność lokalną do włączania się w działania na rzecz ochrony przyrody.

Rozwiązanie wspomnianych wyżej problemów wymaga nieustannego tworzenia stosownych uregulowań prawnych oraz wdrożenia efektywnych mechanizmów organizacyjnych, technicznych i finansowych, odnoszących się do wszystkich sfer ochrony i zrównoważonego użytkowania różnorodności biologicznej. Bardzo duże znaczenie dla końcowych rezultatów podejmowanych działań będzie miało również tempo wzrostu gospodarczego kraju w obecnej dekadzie oraz optymalne wykorzystanie szans, jakie stwarza członkostwo Polski w Unii Europejskiej, także poprzez implementację przepisów w zakresie ochrony przyrody.

XII.2. Podstawy Europejskiej Sieci Ekologicznej – Natura 2000

Jednym z najważniejszych wyzwań w zakresie ochrony różnorodności biologicznej, stojących przed krajami jednoczącej się Europy, jest utworzenie Europejskiej Sieci Ekologicznej, zwanej siecią Natura 2000. Idea ta ma zabezpieczyć zagrożone i ochronić najważniejsze oraz naj-

bardziej reprezentatywne dla regionów biogeograficznych Wspólnoty siedliska oraz najważniejsze, zagrożone i rzadkie na terytorium Wspólnoty gatunki roślin i zwierząt. Jego celem jest szczytny i ambitny, aby następne pokolenia Europejczyków mogły cieszyć się bogactwem przyrody i krajobrazu na równi z nami i naszymi dziećmi. Wspólnota Europejska budowana jest na różnorodności kultur, języków i pełnym jej poszanowaniu. Dzięki Naturze 2000 poszanowanie to może objąć także całą, jakże jeszcze bogatą i zmienną przyrodę naszego kontynentu.

System ten wydaje się być najbardziej kompleksowym, a legislacyjnie i politycznie, jak dotąd najlepiej przygotowanym programem, który stopniowo przekształca się w rzeczywiście porównywalny system ochrony przyrody w Unii Europejskiej, funkcjonujący jako sieć. Jej elementy są lub będą funkcjonalnie powiązane tak, aby zapewnić egzystencję ekosystemom. To przesłanie stoi u podstaw nowoczesnej europejskiej ochrony różnorodności biologicznej rozumianej jako troska o zachowanie dziedzictwa przyrodniczego. Przedmiotem tej troski jest promowanie właściwych metod gospodarczych, poszukiwanie właściwych rozwiązań komunikacyjnych i także konkretne zabiegi czynnej ochrony przyrody. Tak rozumiana ochrona przyrody stoi u podstaw aktów prawnych tworzących Europejski System Obszarów Chronionych – NATURA 2000.

Głównym aktem prawnym UE, określającym zasady wyznaczania i funkcjonowania sieci, jest Dyrektywa Rady z 21 maja 1992 roku w sprawie ochrony siedlisk naturalnych oraz dzikiej fauny i flory. Jest to tzw. Dyrektywa „Habitatowa” lub „Siedliskowa”, która ma na celu zachowanie różnorodności biologicznej w obrębie europejskiego terytorium państw członkowskich Unii Europejskiej. W istocie swojej jest ona skuteczniejszym niż konwencja narzędziem realizacji postanowień Konwencji Berneńskiej. Odwołuje się ona również do dyrektywy z 2 kwietnia 1979 roku w sprawie ochrony dzikich ptaków, czyli do Dyrektywy „Ptasiej”. Na projektowaną sieć Natura 2000 składają się dwa niezależnie wyznaczone i opisywane podsystemy. Pierwszy z nich obejmuje Obszary Specjalnej Ochrony ptaków (OSO, w ang. – SPA) wyselekcjonowane na podstawie Dyrektywy Ptasiej, a drugi – Obszarów o Znaczeniu Wspólnotowym (OZW, w ang. – SCI), czyli potencjalne Specjalne Obszary Ochrony siedlisk (SOO, w ang. – SAC), wyselekcjonowane na podstawie Dyrektywy Siedliskowej. Zasadność wytypowania Obszarów Specjalnej Ochrony ptaków oceniana jest jedynie przez pryzmat gatunków ptaków według Załącznika I Dyrektywy Ptasiej i kryteriów BirdLife. Nie ma tu natomiast znaczenia obecność typów siedlisk i gatunków z Załączników I i II Dyrektywy Siedliskowej. Z kolei przy weryfikacji Specjalnych Obszarów Ochrony siedlisk nie należy brać pod uwagę informacji o występujących na jej terenie gatunkach ptaków. Ważne jest tylko, czy ten obszar został prawidłowo wyznaczony z uwagi na siedliska z Załącznika I Dyrektywy Siedliskowej i/lub gatunki roślin i zwierząt z Załącznika II DS. Ten schemat postępowania dotyczy również sytuacji, gdy ten sam obszar jest równocześnie OSO i SOO.

Punktem wyjścia przy typowaniu obszarów do sieci są listy tych typów siedlisk i gatunków (Załączniki I i II Dyrektywy Siedliskowej oraz Załącznik I Dyrektywy Ptasiej). Jednak nie wszystkie miejsca występowania danego typu siedliska lub gatunku z odpowiednich załączników Dyrektywy Siedliskowej muszą znaleźć się w sieci Natura 2000. Do sieci powinny wchodzić obszary obejmujące duże płaty najbardziej typowo (reprezentatywnie) wykształconych typów siedlisk i/lub duże populacje gatunków, mające istotne znaczenie dla zachowania danego typu siedliska czy siedliska gatunku w skali kraju. Obszar powinien stanowić pewną funkcjonalną całość (jednostkę ekologiczną). Powierzchnia obszaru powinna być adekwatna do potrzeb ochrony gatunków, dla zachowania których została wyznaczona.

Dany obszar może być uznany za SOO dzięki obecności siedliska uznanego za wrażliwe na zagrożenia lub też ze względu na zróżnicowanie siedliskowe. Rangę siedliska wyznacza wyjątkowość jego cech ekologicznych i związana z tym rzadkość występowania, jego reprezentatywność (na ile dane siedlisko jest wykształcone w sposób typowy), a także stan zachowania. W Załączniku II Dyrektywy Siedliskowej zamieszczono gatunki roślin i zwierząt będące przedmiotem zainteresowania Wspólnoty, których ochrona wymaga wyznaczenia specjalnych

obszarów ochronnych siedliskowych (około 200 gatunków zwierząt i 434 gatunków roślin). Niektóre gatunki w Załączniku II wyróżnione zostały jako priorytetowe a więc takie, w odniesieniu do których Wspólnota ponosi szczególną odpowiedzialność z powodu wielkości ich naturalnego zasięgu mieszczącego się w obrębie europejskiego terytorium państw członkowskich.

Dyrektywa Ptasia o ochronie dziko żyjących ptaków (Directive on the Conservation of Wild Birds) w obrębie Wspólnoty Europejskiej jest deklaracją sygnatariuszy odnośnie wywiązywania się z określonych przez nią celów. Podejmą oni niezbędne działania legislacyjne, ochronne, kontrolne i monitoringowe dla realizacji jej zapisów. Dyrektywa Ptasia ma być stosowana z uwzględnieniem nie tylko obszarów lądowych czy wodno-błotnych o międzynarodowym znaczeniu, ale także obszarów morskich. Kraje członkowskie są zobligowane do wytypowania ostoi ptaków spełniających wymagania ochrony wszystkich priorytetowych gatunków ptaków. Jednocześnie sygnatariusze deklarują, że podobnie potraktowane zostaną gatunki migrujące niewymienione w Załączniku I i miejsca ich postojów (złotowiska, pierzowiska itp.). Cele Dyrektywy to: ochrona i zachowanie wszystkich populacji ptaków naturalnie występujących w stanie dzikim, prawne uregulowanie handlu i pozyskiwania ptaków łownych oraz przeciwdziałanie pewnym metodom ich łapania i zabijania. Dyrektywa Ptasia składa się z 19 artykułów i 5 załączników, które precyzują metody jej realizacji.

Załącznik I to lista 182 gatunków, które powinny być zachowane, a podstawowym sposobem zapewnienia ich przeżycia i reprodukcji jest ochrona siedlisk. Są to gatunki wymierające, zagrożone zmianami ich siedlisk, gatunki rzadkie, gdyż ich populacje są małe lub występują lokalnie, inne gatunki wymagające szczególnej uwagi ze względu na charakter siedlisk. Załącznik II jest złożony z dwóch części. Część II/1 odnosi się do gatunków, na które można polować na terenie państw Wspólnoty, część II/2 zawiera gatunki, na które można polować na mocy prawa krajowego (co jest uzgodnione w odrębnym dokumencie). Dyrektywa wprowadza również generalny zakaz handlu ptakami, z wyjątkiem gatunków wymienionych w Załączniku III. Jest on także dwuczęściowy. Załącznik IV jest listą nieakceptowanych przez sygnatariuszy sposobów polowania, ze względu na nieselektywne wyłapywanie lub zabijanie ptaków powodujące lokalne wymieranie gatunku. Załącznik V zawiera listę proponowanych badań i prac, które umożliwiłyby podjęcie właściwych środków do ochrony.

Utworzenie sieci Natura 2000 w Polsce jest obowiązkiem wynikającym z wstąpienia do Unii Europejskiej i co ważne nie ma na celu zastąpienia istniejącego krajowego systemu ochrony przyrody. Obszary Natura 2000 mogą być chronione w ramach tego systemu (szczególnie jako parki narodowe, parki krajobrazowe, rezerваты). Obszary Natury 2000 mogą także poprawnie funkcjonować na terenach użytkowanych gospodarczo. Wówczas plany ochrony i/lub plany zarządzania dla odpowiednich typów siedlisk i siedlisk gatunków muszą być wkomponowane w plany zagospodarowania tego obszaru. Właściwym jest tutaj podkreślenie, że zgłoszenie i ewentualne ustanowienie obszaru Natura 2000 jest przede wszystkim wskazaniem i pokreśleniem jego rangi i znaczenia dla zachowania dziedzictwa europejskiego.

Implementacja zapisów Dyrektyw Unijnych w zakresie przyrodniczym została przeprowadzona poprzez uchwalenie nowej ustawy o ochronie przyrody z dnia 16 kwietnia 2004 roku. W wyniku tego wprowadzono odpowiednie zapisy ustawowe sankcjonujące wprowadzenie w Polsce Europejskiej Sieci Ekologicznej – Natura 2000. Ostoje ptasie i siedliskowe zgodnie z art. 6.1 są jedną z form ochrony przyrody, a ich powołanie zostanie określone w wydanych rozporządzeniach Ministra Środowiska, najpierw obszarów specjalnej ochrony ptaków, a następnie, po akceptacji Komisji Europejskiej, specjalnych obszarów ochrony siedlisk. Ponadto minister właściwy do spraw środowiska określi, w drodze rozporządzenia, typy siedlisk przyrodniczych oraz gatunki roślin i zwierząt, ze wskazaniem typów siedlisk przyrodniczych i gatunków o znaczeniu priorytetowym, wymagające ochrony w formie wyznaczenia obszarów Natura 2000. Określi także kryteria i sposoby wyboru reprezentatywnej liczby i powierzchni siedlisk przyrodniczych oraz siedlisk roślin i siedlisk zwierząt do ochrony w formie obszarów Natura 2000,

mając na uwadze zachowanie szczególnie cennych i zagrożonych składników różnorodności biologicznej. Jednym z zasadniczych elementów funkcjonowania ostoi „naturowych” jest sporządzenie dokumentu – planu ochrony. Dokument ten określa opis i ocenę istniejących i potencjalnych zagrożeń wewnętrznych i zewnętrznych, sposoby eliminacji lub ograniczania tych zagrożeń i ich skutków, opis warunków zachowania lub przywrócenia właściwego stanu ochrony siedlisk i gatunków oraz wykaz zadań ochronnych z określeniem sposobu ich wykonywania, rodzaju, zakresu i lokalizacji na okres stosowny do potrzeb. Ustawa jednoznacznie mówi, że dla obszarów Natura 2000 minister właściwy do spraw środowiska ustanawia, w drodze rozporządzenia, plan ochrony na okres 20 lat, uwzględniający ekologiczne właściwości siedlisk przyrodniczych oraz gatunków roślin i zwierząt, dla których ochrony obszar ten został wyznaczony.

Ustawa jednoznacznie mówi, iż minister właściwy do spraw środowiska nadzoruje funkcjonowanie obszarów Natura 2000, prowadząc ewidencję danych niezbędnych do podejmowania działań w zakresie ich ochrony. Natomiast wojewoda koordynuje funkcjonowanie obszarów Natura 2000 na obszarze swojego działania.

Na obszarach Natura 2000 nie podlega ograniczeniu działalność związana z utrzymaniem urządzeń i obiektów służących bezpieczeństwu przeciwpowodziowemu oraz działalność gospodarcza, rolna, leśna, łowiecka i rybacka, a także amatorski połów ryb, jeżeli nie zagrażają one zachowaniu siedlisk przyrodniczych oraz siedlisk roślin lub zwierząt, ani nie wpływają w sposób istotny negatywnie na gatunki roślin i zwierząt, dla których ochrony został wyznaczony obszar Natura 2000.

XII.3. Charakterystyka zatwierdzonych i projektowanych ostoi Natura 2000 w województwie zachodniopomorskim

Jako członek Wspólnoty Europejskiej, również Polska przystąpiła do prac nad siecią Natura 2000. Pierwszym etapem tych działań była realizacja przez Ministerstwo Środowiska, w ramach programu Phare, projektu „Koncepcja sieci Natura 2000 w Polsce” (luty 2000-marzec 2001). W jego ramach wykonano następujące zadania:

1. Analiza obszarów chronionych w Polsce pod kątem ich zgodności z kryteriami Natura 2000.
2. Opracowanie listy gatunków i siedlisk występujących w Polsce, proponowanych do uzupełnienia załączników Dyrektywy Siedliskowej i Dyrektywy Ptasiej.
3. Wyznaczenie obszarów kwalifikujących się do włączenia do sieci Natura 2000 spoza obszarów już (obecnie) objętych ochroną.
4. Opracowanie bazy danych oraz map zasięgów proponowanych obszarów.
5. Opracowanie: a) koncepcji struktury organizacyjnej systemu Natura 2000 oraz b) propozycji zmian regulacji prawnych umożliwiających wdrożenie tego systemu w Polsce.

Prace te były także intensywnie prowadzone w województwie zachodniopomorskim przez Wojewódzki Zespół Realizacyjny we współpracy z licznymi środowiskami specjalistów i praktyków. Prowadzono je na podstawie wieloletnich prac waloryzacyjnych w całym regionie i dzięki zastosowaniu odpowiedniej procedury weryfikacji elementów i wskazań dyrektyw. W wyniku tego stwierdzono występowanie licznych siedlisk, gatunków roślin i zwierząt, ujętych w załącznikach do dyrektyw. Ich lokalizację określono w zakresie spójnych jednostek obszarowych tworzących propozycję ich geograficznego rozmieszczenia, tworzącego system wzajemnie powiązanych przyrodniczo i logicznie ostoi spełniających kryteria „naturowe”. Położenie Pomorza Zachodniego w tej części Europy i jego duża zbieżność przyrodnicza do warunków bioróżnorodności występującej w krajach zachodnioeuropejskich wraz z ogromnymi zasobami przyrody i jej doskonałym zachowaniem powodują ogromne możliwości doboru najlepszych ostoi według kryteriów Wspólnoty, z których każda będzie stanowiła najwyższą rangę w skali całej Europy. Wszystkie stwierdzone i proponowane ostoje siedliskowe i ptasie

wyróżniają się cechami w niepowtarzalny sposób, czyniąc je obszarami szczególnie ważnymi dla ochrony danych typów siedlisk lub gatunków wymienionych w załącznikach do dyrektyw. W województwie zachodniopomorskim występują liczne obszary obejmujące duże płaty reprezentatywnie wykształconych typów siedlisk i istotne populacje gatunków, mające duże znaczenie dla zachowania danego typu siedliska czy gatunku w skali całej Unii Europejskiej.

Zachodniopomorski WZR na dzień 1 lutego 2003 roku stwierdził i wstępnie wytypował dla Ministra Środowiska 39 „ostoi siedliskowych” oraz 19 obszarów „ptasich”, które mogą utworzyć rzeczywiste odwzorowanie umiejscowienia tych elementów przyrody, które Komisja Europejska pragnie zachować. Należy podkreślić, iż wiele z tych obszarów jest już objęta krajowym systemem obszarów chronionych, są także chronione umowami międzynarodowymi, jak np. Międzynarodowy Park Doliny Dolnej Odry, który powołano w ustaleniach polsko-niemieckich jako transgraniczny obszar chroniony. Warto podkreślić ogromną różnorodność i reprezentatywność wielu stwierdzonych siedlisk oraz gatunków roślin i zwierząt będących przedmiotem zainteresowania Wspólnoty na terenie zachodniopomorskim. Może to być spowodowane przede wszystkim dużym spokrewnieniem przyrodniczym do Europy zachodniej, dla której listy załączników były głównie ustalane.

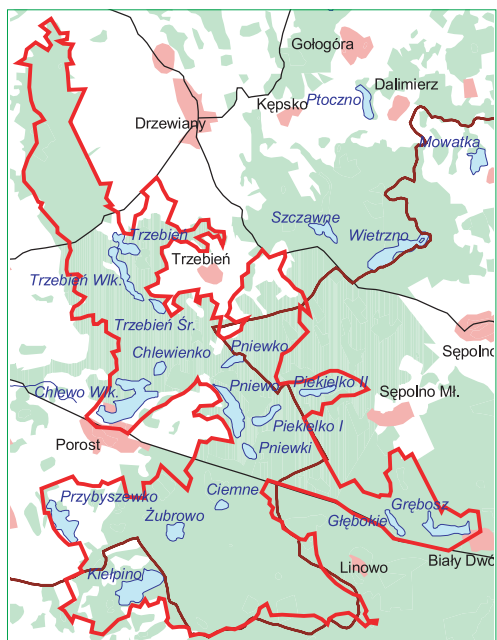
Należy szczególnie podkreślić, iż region zachodniopomorski na tle całego kraju wyróżnia się siedliskami starorzecz i innych naturalnych, eutroficznych zbiorników wodnych, które między innymi stanowią prawie 70% obrębu ostoi „Jezioro Dąbie i Międzyodrze Szczecińskie” oraz „Jeziora Wielki Bytyń”. Analizy według kryteriów dyrektyw unijnych tworzące przybliżone mapy siedlisk i rozmieszczenia gatunków aneksowych wykazały, iż najwięcej na Pomorzu Zachodnim, wśród siedlisk „naturowych”, występuje kwaśnych buczyn w proponowanych ostojach: „Bobolickich Jezior Lobeliowych”, „Puszczy Barlineckiej” i „Puszczy Drawskiej” oraz siedliska żyznej buczyny występujące w ostojach „Wzgórza Bukowe”, „Dolinie Grabowej”, „Dzicz Las” i „Dolina Tywy”. Warta podkreślenia jest także obfitość gatunkowa siedlisk lasów łągowych i nadrzecznych zarośli wierzbowych występujących w największym zakresie w proponowanych ostojach: „Dolina Krąpieli”, „Brzeźnickiej Węgorzy” i „Uroczyska w Lasach Stepniczkich” oraz zachowane w dobrym stanie populacje roślin i zwierząt w siedliskach borów i lasów bagiennych w ostojach „Warnie Bagno”, „Słowińskie Błoto” i „Janiewickie Bagno”.

Największy stopień pokrycia siedliskami „naturowymi” prezentują przede wszystkim „Zalew Szczeciński” jako reprezentacyjna ostoja z ogromnym i interesującym nie tylko przyrodniczo siedliskiem laguny. Charakteryzując obszary w kontekście rozmieszczenia i znaczenia pod względem siedliskowym, jako zespołu elementów chronionych bardziej zorganizowanym i znaczeniowo cenniejszym, warto te zasoby wyróżnić w przebogatej siedliskowo nadmorskiej ostoi „Wolin i Uznam”. Ostoja ta obejmuje swoim zasięgiem 29 różnych siedlisk wymienionych w załączniku do dyrektywy, gdzie występuje ogromny przekrój oraz różnorodność siedlisk i gatunków od bagiennych solnisk nadmorskich poprzez odmienne nadmorskie wrzosowiska bażynowe i ciepłolubne buczyny storczykowe po – w wyjątkowo dobrej kondycji – wydmy śródlądowe z murawami szcztolichowymi i suche, śródlądowe murawy napiaskowe (*Koelerion glaucae*). Równie charakterystyczna i wyjątkowa, dzięki obecności siedlisk uznanych za wrażliwe na zagrożenia i też ze względu na zróżnicowanie siedliskowe, jest ostoja „Dorzecze Parsęty”, która zawiera 25 różnych siedlisk, w tym największe ze wszystkich proponowanych obszarów w całym regionie siedliska grądu subatlantyckiego, kwaśnych buczyn, lasów łągowych oraz nadrzecznych zarośli wierzbowych i dąbrów acydofilnych.

Dokładniej poszczególnie ostoje zarówno te „ptasie”, które zostaną powołane rozporządzeniem Ministra Środowiska jak i „siedliskowe”, zgłoszone przez Ministra do Komisji Europejskiej, a także pozostałe obszary proponowane przez zespoły specjalistów, praktyków i teoretyków zostały przedstawione poniżej, wraz z krótkim opisem oraz w tabelach. Należy jednak przy tym podkreślić, że ostoje niepowołane przez Ministra prezentują stan waloryzacyjny regionu pod względem merytorycznym, według wytycznych unijnych. Natomiast wdrażana for-

malnie się poprzez akty prawne jest wypadkową potrzeb przyrodniczych i społecznych, gospodarczych a także i politycznych. Jest to, uwzględniając wszystkie aspekty aktywności ludzkiej, zrozumiałe, ale również i zgodne ze wskazówkami Unii Europejskiej, dla której podstawą powołania Europejskiej Sieci Ekologicznej jest kompromis egzystencji człowieka z przyrodą.

XII.3.1. Specjalne Obszary Ochrony Siedliskowej – lista zatwierdzona przez Ministra Środowiska i przesłana do akceptacji przez Komisję Europejską

Bobolickie Jeziora Lobeliowe – projektowana powierzchnia ok. 4 424,0 ha

Formy ochrony przyrody istniejące i proponowane do powołania, to rezerваты przyrody: „Jezioro Kiełpino”, „Jezioro Szare”, „Jezioro Piekiełko”, „Jezioro Głębokie”, „Buczyna” oraz 131 użytków ekologicznych na terenie gminy Bobolice. Ponadto proponuje się utworzenie trzech rezerwatów przyrody i zespołu przyrodniczo-krajobrazowego oraz Szczecinecko-Polanowskiego Parku Krajobrazowego.

Skupienie kilkunastu jezior rynnowych oraz niezliczona liczba oczek polodowcowych w okolicach Bobolic i Porostu. Na szczególną uwagę i ochronę zasługują jeziora lobeliowe. Znaczącą powierzchnię stanowią torfowiska wysokie z roślinnością torfotwórczą.

Ostateczne granice ostoi zostaną określone wraz z uchwaleniem planu ochrony, natomiast wstępne propozycje granic obszaru wyznaczają następujący

udział powierzchni obszaru w gminie: Bobolice 78,6%, Biały Bór 14,7% i Szczecinek 6,7%.

Przegląd najważniejszych siedlisk przyrodniczych i ich udziału w powierzchni obszaru (%) kwalifikujących ostoję zgodnie z Załącznikiem I Dyrektywy Komisji Europejskiej 92/43/EEC:

bory i lasy bagienne	3,40
dąbrowy acidofilne	4,52
jeziora lobeliowe	5,85
kwaśne buczyny	40,70

Brzeźnicka Węgorza – projektowana powierzchnia ok. 433,6 ha

Formy ochrony przyrody istniejące i proponowane do powołania – otulina Ińskiego Parku Krajobrazowego. Ponadto proponowany do powołania rezerwat przyrody i zespół przyrodniczo-krajobrazowy.

Obszar obejmuje dolinę Brzeźnickiej Węgorzy wraz z jeziorami Brzeźniak, Żabice i Wierzno. Brzeźnicka Węgorza stanowi lewy dopływ Regi o dł. 40 km. Na zboczach dolin oraz nad jeziorami liczne, wspaniałe wykształcone źródła.

W skali ponadlokalnej obszar ten stanowi ostoję dobrze zachowanych i zróżnicowanych lasów liściastych, kontrastujących z okolicznymi lasami, głównie na gruntach polnych lub silnie przekształconych gospodarką leśną.

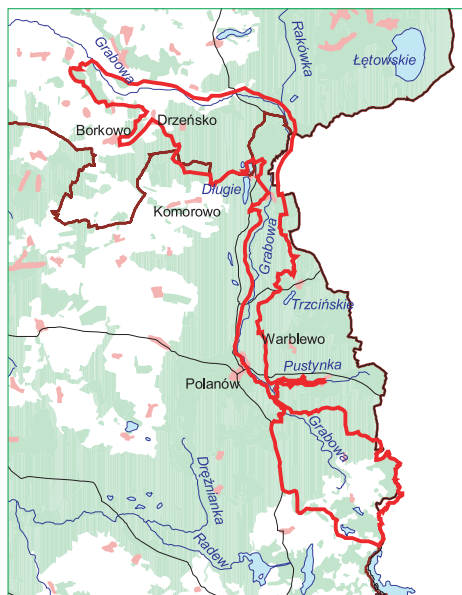

Ostateczne granice ostoi zostaną określone wraz z uchwaleniem planu ochrony, natomiast wstępne propozycje granic obszaru wyznaczają następujący udział powierzchni obszaru w gminie: Drawsko Pomorskie 4,8% i Węgorzyno 94,7%.

Przegląd najważniejszych siedlisk przyrodniczych i ich udziału w powierzchni obszaru (%) kwalifikujących ostoję zgodnie z Załącznikiem I Dyrektywy Komisji Europejskiej 92/43/EEC:

grąd subatlantycki	9,00
lasy łęgowe i nadrzeczne	-
zarośla wierzbowe	30,40
starorzecza i inne naturalne eutroficzne	-
zbiorniki wodne	32,30

Dolina Grabowej – projektowana powierzchnia ok. 8 030,1 ha

Formy ochrony przyrody istniejące: rezerваты przyrody „Rzeka Grabowa” i „Wieleń”.

Dolina rzeki Grabowej, od obszaru źródłowego aż po pradolinę w jej południowym skraju w okolicy Sulechówka. Obszar źródłowy to dobrze zachowana, półnaturalna mozaika torfowisk, wilgotnych i świeżych łąk, jezior i oczek śródpolnych, dalej rzeka płynie doliną przez krajobraz morenowy o bardzo urozmaiconej rzeźbie. Bardzo dobrze zachowana jest boczna dolina Wielenki, wypełniona buczynami i grądami, głęboko wcięta w niemal górski krajobraz. Bardzo intensywnie występują doskonale wykształcone zjawiska źródłkowe. Bardzo liczne są źródła niewapienne i torfowiska źródłkowe oraz mechowiskowe łąki z licznymi populacjami storczyków, wykształcone na wysiękach wód źródłkowych. Na krawędzi pradoliny, w północnej części obszaru, występują również źródła z trawertynami. Rzeka zachowana w stanie zbliżonym do naturalnego.

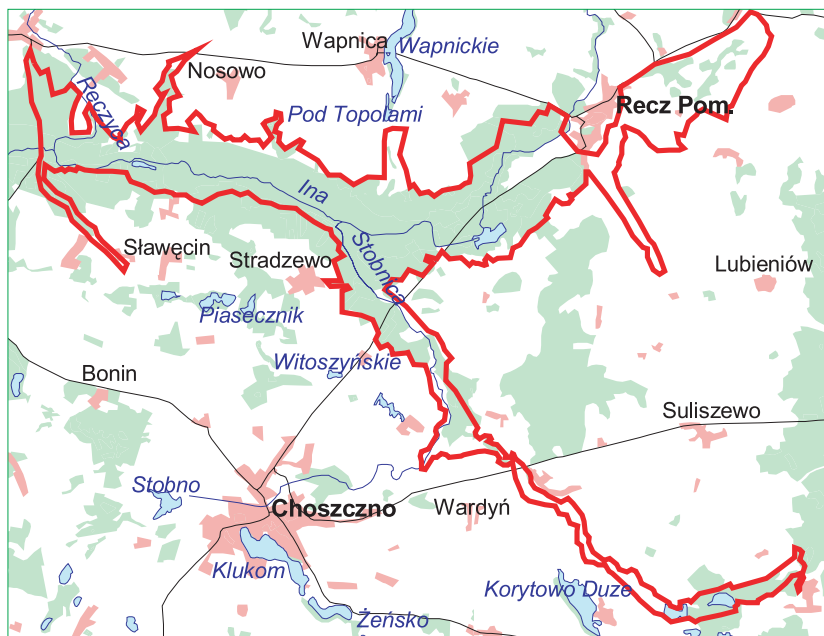
Ostateczne granice ostoi zostaną określone wraz z uchwaleniem planu ochrony, natomiast wstępne propozycje granic obszaru wyznaczają następujący udział powierzchni obszaru w gminie: Polanów 63,6% i Malechowo 34,5%.

Przegląd najważniejszych siedlisk przyrodniczych i ich udziału w powierzchni obszaru (%) kwalifikujących ostoję zgodnie z Załącznikiem I Dyrektywy Komisji Europejskiej 92/43/EEC:

dąbrowy acydofilne	10,00
grąd subatlantycki	5,00
kwaśne buczyny	5,00
lasy łęgowe i nadrzeczne zarośla wierzbowe	5,00
niżowe i górskie łąki użytkowane ekstensywnie	8,00
żyłne buczyny	40,00

Dolina Iny koło Recza – projektowana powierzchnia ok. 4 503,2 ha

Formy ochrony przyrody istniejące i proponowane do powołania: obszar chronionego krajobrazu „D” i rezerwat „Grądowe Zbocza”. Ponadto projektowane do powołania rezerваты: „Słutowo”, „Dolina Iny k. Sicka”, „Wapnica”, „Nosowo”, „Wąwóz k. Suchanówka”, „Łęg k. Sławęcina” i „Dolina Wardynki”.

Dolina rzeki Iny od mostu kolejowego w Reczu do drogi Suchań-Piasecznik wraz z dolinami dwóch większych dopływów: Reczanki i Wardynki – Stobnicy oraz mniejszych strumieni. Doliny rozcinają wysoczyzny morenowe, płaskie i faliste przeważnie wykorzystywane rolniczo. Na zboczach dobrze wykształcone są też formy erozyjne i akumulacyjne formy wodnolodowcowe: rynny subglacjalne, zagłębienia po wytopieniu brył martwego lodu i obszary zastoiskowe. Są to obecnie tereny występowania mokradł, cieków

i wydobywania się na powierzchnię wód podziemnych. We wklęsłych formach erozyjnych zlokalizowane są pokłady torfów i innych utworów holocenijskich (trawertyny i mady rzeczne). Złoże torfu wypełniające dolinę Iny należy do najrozleglejszych na Pomorzu Zachodnim, zaś w dolinie Reczanki i Wardynki zlokalizowane są najgłębsze i najaktywniejsze hydrologicznie torfowiska źródłiskowe, których wody wydobywają się pod znacznym ciśnieniem hydrostatycznym.

Ostateczne granice ostoi zostaną określone wraz z uchwaleniem planu ochrony, natomiast wstępne propozycje granic obszaru wyznaczają następujący udział powierzchni obszaru w gminie: Choszczno 25,5%, Recz 13,4% i Suchań 29,6%.

Przegląd najważniejszych siedlisk przyrodniczych i ich udziału w powierzchni obszaru (%) kwalifikujących ostoję zgodnie z Załącznikiem I Dyrektywy Komisji Europejskiej 92/43/EEC:

górskie i niżowe ziołorośla nadrzeczne i okrajkowe	4,30
lasy łęgowe i nadrzeczne zarośla wierzbowe	15,00
suche śródładowe murawy napiaskowe (<i>Koelerion glaucae</i>)	2,14
żyzne buczyny	2,60

Dolina Krąpieli – projektowana powierzchnia ok. 229,1 ha

Formy ochrony przyrody proponowane do powołania: zespół przyrodniczo-krajobrazowy na całym terenie.

Kręty, wąski i głęboko wcięty w wysoczyznę dennomorenową fragment doliny rzeki Krąpieli (duży spadek, szerokość doliny waha się od kilkudziesięciu metrów w przełomach do ponad 200 m w miejscach, gdzie rzeka tworzy szerokie meandry, stoki o bardzo zróżnicowanym nachyleniu osiągają do 16 metrów wysokości). W wodzie występuje krasnorost *Hildenbrandia rivularis*. W północnej części doliny jej dno i zbocza pokryte są bardzo bogatymi florystycznie łęgami jesionowo-olszowymi, grądami i kwaśnymi buczynami. Na zboczach źródlika w części południowej łęgi wierzbowo-topolowe oraz jesionowo-olszowe.

Tutaj też na zboczach w wielu miejscach wykształcają się płaty kwiatnych muraw kserotermicznych i napiaskowych oraz ciepłolubne zarośla z rzędu *Prunetalia*.

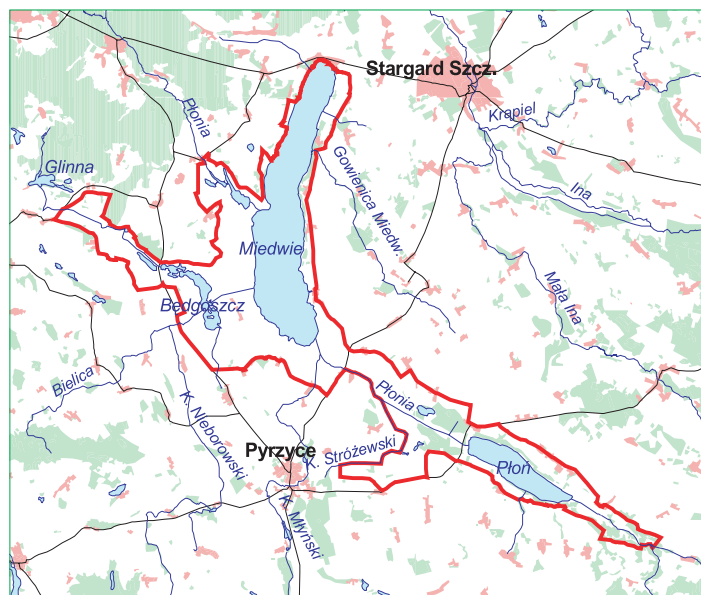
Ostateczne granice ostoi zostaną określone wraz z uchwaleniem planu ochrony, natomiast wstępne propozycje granic obszaru wyznaczają następujący udział powierzchni obszaru w gminie Stargard Szczeciński – 100,0%.

Przeгляд najważniejszych siedlisk przyrodniczych i ich udziału w powierzchni obszaru (%) kwalifikujących ostoję zgodnie z Załącznikiem I Dyrektywy Komisji Europejskiej 92/43/EEC:

grąd subatlantycki	40,00
lasы łęgowe i nadrzeczne zarośla wierzbowe	40,00
niżowe i górskie łąki użytkowane ekstensywnie	4,50

Dolina Płoni i Jezero Miedwie – projektowana powierzchnia ok. 21 253,9 ha

Formy ochrony przyrody istniejące i proponowane do powołania: Barlinecko-Gorzowski Park Krajobrazowy; rezerваты przyrody: „Skalisty Jar Libberta”, „Stary Przylep”, „Brodogóry” oraz proponowane do powołania rezerваты: „Źródła Płoni”; „Grądowa Dolina”, „Wilcze Jary”, „Janowskie Murawy”, „Wąwozy pod Żydowem”, „Łęgi źródliskowe pod Chrapowem”, „Wołdowo”, „Lubiатовskie Łęgi”, „Kluki”, „Łąki storczykowe nad jez. Szybel”, „Łąki ramienicowe jeziora Koryto”, „Modre Kłociowisko”, „Turze”, „Miedwiański Brzeg” i „Koszewo”. Dolina rzeki Płoni od źródeł w rejonie Barlinka do miejscowości Kołbacz wraz z dolinami dwóch dopływów: Strzelicy i Krzekny. Obszar zróżnicowany na dwie jednostki o odmiennej genezie, budowie geomorfologicznej i strukturze siedlisk:

- „Źródliskowa dolina Płoni” ma charakter przełomowy. Jest to głęboka dolina, przecinająca pasmo moreny czołowej marginalnej. Wysokie i strome zbocza porożcinane są licznymi wąwozami i dolinkami erozyjnymi. Na zboczach i w wąwozach dominują zbiorowiska lasów liściastych, głównie grądy środkowo-europejskie, lasy mieszane i kwaśne buczyny. Górne krawędzie doliny i zbocza wąwozów zajęte są przez murawy kserotermiczne i płaty ciepłych dąbrów. Dno doliny pokryte rozległym torfowiskiem. W obrębie doliny występują także suche, piaszczyste wzgórza zajęte przez zbiorowiska borów mieszanych i łąki mezofilne (*Arrhenatherion*).

- „Basen Pra-Miedwia” obejmuje obszar doliny Płoni i Krzekny w obrębie tzw. plejstocenicznego zastoiska wodnego oraz moreny dennej. Ostoja obejmuje rozległe korytarze ekologiczne o randze ponadregionalnej (Dolina Płoni) i regionalnej (Dolina Krzekny) bardzo intensywnie wykorzystywane przez ptaki migrujące.